

Mordva traditsionaalne instrumentaalne mitmehäälsus:
tüpologia, seosed vokaalse polüfooniaga

Resüme

Nikolai Bojarkin

Mordva mitmehäälneline instrumentaalmuusika moodustab keerulise žanrisüsteemi, kus põimuvad paljud erineva ajaloolise vanuse ning sotsiaalse funktsiooniga mitmehäälsuse vormid ja meloodilised stiilid. Organoloogilise ja struktuurilis-funktsionaalse analüüsi põhjal on võimalik üsna selgesti eristada nelja tüpoloogilist rühma, mis kujunesid välja autohtoonsete traditsioonide pinnal.

1. **Rituaalsed tämber-mürad**, mis kuuluvad mittemuusikaliste nähtuste tasandile. Nende struktuuri määravad komponendid on dünaamika ja tämber. Teiste rituaalsete koodide suhtes esinevad tämber-mürad kolmes vastandamise vormis: 1) tämber-müra – vaikus; 2) tämber-müra – struktuurselt korrastatud rituaalne kõne (lausumine); 3) tämber-müra – lauluviis, instrumentaalne meloodia.
2. Traditsioonilise naisteriietuse helikompleksi **tämbrilis-dünaamiline polüfoonia**, mis tekib erineva rütmiga tantsuliigutuste ja raputatavate idiofonide kõlaomaduste erinevuse tõttu. Tämbriilis-dünaamilist polüfooniat teadvustatakse kui mitmetasandilise ruumi helidega täitmist "üleval" (*вepe зайземс*) ja "all" (*ало зайземс*).
3. **Heterofoonilised stiilitüübid**. 3.1. Rütmiliselt koordineeritud heterofoonia, kus helikõrguslikku komponenti ei ilmne. 3.2. Rütmiliselt koordineerimata heterofoonia, mis tekib ühe meloodiavormeli versioonide samaaegsel esitamisel ühehäälsel aerofonidel. See tüüp on lähedane surnu- ja pulmaitkude mitmehäälsusele. 3.3. Rütmiliselt ja helikõrguslikult koordineeritud heterofoonia, mida laialt kasutatakse ka kalendrilauludes.
4. **Burdoonse mitmehäälsuse stiilitüübid**: diafoonia (4.1.1), kahe- (4.1.2), kolme- (4.2) ja neljahäälneline (4.3) burdoonne polüfoonia, millega seostatakse laulu või pilliloo mõistet *моро*. Need tüübid on kõige levinumad nii vokaal- kui ka instrumentaalmuusikas. Struktuurikujundavat rolli omavad neis helikõrguslikud ja rütmilised suhted, häälte funktsioonid faktuuris ning kooskõlade tüüpjärgnevused. Tämber, register ja dünaamika on sekundaarsed komponendid, mille määrab ära pillide organoloogiline eripära.

Meloodika ja mitmehäälsuse sarnased tüübid kujunesid instrumentaal- ja vokaalmuusikas seetõttu, et neid esitati samades rituaalsetes või pidulikes situatsioonides. Kirjeldatud mitmehäälsuse tüübid esinevad erineval määral ka mordva rahvamuusika hilisemates stiilides, mis pärinevad slaavlastelt või teistelt rahvastelt.